

Danica Fink Hafner, **Britanska demokracija. Suverenost parlamenta.** Knjižna zbirka: POLITIKA, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV, 2019, 241 str.

Knjiga profesorice Danice Fink Hafner je sintetično zasnovana analiza zgodovinskega razvoja in sodobnega stanja britanske demokracije. Avtorica se, ko uvodoma opozarja, da »demokracije niso le politične institucije, temveč tudi njihovi družbeni učinki«, sklicuje na stališče ameriškega politologa Arenda Lijpharta, ki govori o dveh vrstah demokracij: o večinskih in konsenzualnih demokracijah. Velika Britanija je v tej luči primer večinske demokracije, njena posebna značilnost pa, da v britanskem sistemu ni »suvereno ljudstvo, temveč parlament«. Mednarodno empirično primerjalno raziskovanje »vzorcev demokracij« je po mnenju profesorice Fink Hafnerjeve na podlagi statističnih analiz oblikovalo njihove tipologije, vendar pri tem prezrlo veliko »relevantnih informacij o posamičnih sistemih«. Svojo knjigo o britanski demokraciji je zato oprla tako na »predhodno kvantitativno raziskovanje« kot na razvojno-historično zasnovano kvalitativno analizo.

Avtorica je prvi del knjige posvetila zgodovinskemu orisu in kritičnemu pretresu razvoja britanskega kapitalizma, liberalizma in političnega sistema, saj naj bi bili poleg pritiskov posamičnih družbenih skupin in njihovih interesov prav vojne, postopna modernizacija gospodarstva in vplivi revolucij na evropski celini ter osamosvojitve severnoameriških kolonij ključni dejavniki sprva angleških in nato britanskih političnih inovacij. V tej zvezi je nazorno predstavila razvoj »teoretskega okvira« britanskega »modela«, tj. britanskega liberalizma od angleškega razsvetljenstva in misli angleških razsvetljencev, prek razprav in predstav o parlamentarnem predstavništvu in pravicah posameznika v 17., 18. in 19. stoletju, do britanske politične misli v 20. stoletju in postliberalizma na začetku 21. stoletja. Eno osrednjih poglavij v knjigi je namenila razvoju angleškega, od začetka 18. stoletja britanskega parlamentarizma, saj je bil parlament »več stoletij«, kot je zapisala, »ključni igralec v teorijah« in »delovanju britanskega političnega sistema«. V tem sklopu je opozorila na postopno omejevanje moči monarha in povečevanje pristojnosti parlamenta ter v 19. in 20. stoletju prav tako počasno demokratizacijo njegove spodnje zbornice s povečevanjem števila voljenih poslancev in širjenjem volilne pravice. Britanska družba je, kot piše Fink Hafnerjeva, tudi v 20. stoletju in vse do sodobnega časa ostala družba velikih družbenih neenakosti, volilna pravila in dejstvo, da so pomembne predstavniške ustanove (lordska zbornica) dostopne

le ljudem s povsem določenim družbenim statusom, pa so britansko demokracijo »popačili« v korist »bogatih in bolj povezanih v vladajoča družbena razmerja«.

Parlament je bil v začetku 20. stoletja, kot pravi avtorica, sicer zmagovalec dolgotrajnega britanskega političnega razvoja, toda vladne stranke so vedno bolj nadzorovale spodnjo zbornico in po drugi svetovni vojni težile h krepitvi izvršne oblasti, politika pa je postajala bipolarno osredotočena predvsem v rokah dveh strank: konservativne in laburistične. V poglavjih, ki obravnavajo britanski razvoj v 20. stoletju in od sedemdesetih ter osemdesetih let preteklega stoletja »prilagajanje (Združenega kraljestva) globalizacijskim pritiskom«, je posebno pozornost namenila zahtevam po ustavni reformi in oblikovanju pisne ustave, v katero bi vključili tudi nedvoumno zakonsko opredelitev človekovih pravic. Zakon o človekovih pravicah je bil v Združenem kraljestvu, kot poudarja Fink Hafnerjeva, leta 1998 »sprejet šele pod nadnacionalnim pritiskom«, naj »evropsko konvencijo o človekovih pravicah vključi v britansko pravo«, vseeno pa so nekatere nedemokratske težnje iz osemdesetih let, ko je bila predsednica britanske vlade Margaret Thatcher, kot je bilo omejevanje svobode tiska in javnih protestov, utrjevali še zakoni, sprejeti po prelomu stoletja. Brez uspeha so bile tudi pobude po zamenjavi lordske zbornice z izvoljenim senatom, politični kompromis je omogočil le zmanjšanje števila njenih članov ter ločitev njene sodne in zakonodajne funkcije.

Toda v isti sapi so bile v devetdesetih letih sprejete reforme, ki so Združeno kraljestvo decentralizirale in omogočile neposredne stike lokalnih oz. regionalnih oblasti z »bruseljsko politiko«, kar je med drugim okrepilo škotske zahteve po neodvisnosti. Brexit je, kot pravi avtorica knjige, tako postavil na dnevni red že obstoječa vprašanja »ustavne ureditve Združenega kraljestva«: na eni strani problem nejasnega razmerja med vlado in parlamentom, ki ga je zaostriло vprašanje o pristojnosti vlade in parlamenta pri odločanju o izstopu iz EU, na drugi odnosa med parlamentom in sodstvom, ki je v času članstva Velike Britanije v EU razsojalo v skladu z zakoni, prilagojenimi evropskemu pravu. Brexit in dejstvo, da se britanska vlada in parlament o vprašanju brexita nista predhodno posvetovala s parlamenti Walesa, Severne Irske in Škotske, sta prav tako zaostriла vprašanje o odnosu med posameznimi politično-teritorialnimi deli Združenega kraljestva in o tem, »ali vlada v Londonu v pogajanjih z EU ustrezno skrbi za interese drugih delov Združenega kraljestva«. Ne nazadnje sta zastavila vprašanje o vlogi državljanov v Združenem kraljestvu v »aktualnih zgodovinskih procesih«, saj je bilo v državi, v kateri »v zgodovini in filozofiji vladanja suverenosti ljudstva ni« in je suveren le parlament, nenadno referendumsko sklicevanje na »ljudsko voljo« očiten paradoks.

Avtorica je posebno poglavje v knjigi namenila tudi zgodovinskemu prikazu verskih konfliktov, nastanka in vloge anglikanske cerkve, postopnemu uveljavljanju verske tolerance, emancipacije katolikov in katoliške cerkve v 19. stoletju in odnosom med cerkvami in državo v 20. stoletju. Vprašanja religije in odnosov med cerkvijo in državo, kot piše, v razpravah o brexitu niso deležna posebne pozornosti, pri čemer pa sta za sodobne britanske razmere značilna dva nasprotujoča procesa: na eni strani upadanje religioznosti mladih, na drugi pa »vedno bolj eksplicitno

izražanje religiozne pripadnosti strankarskih politikov in povezovanje religije z identiteto političnih strank».

Med ustavnimi temami, ki jih je aktualizirala odločitev o britanskem izstopu iz EU, sta tudi vprašanje lordske zbornice in monarhije. Lordska zbornica in monarhija sta, kot piše Fink Hafnerjeva, v Združenem kraljestvu anahronistična ostanka preteklosti, »živa mrtveca«, ki kljub prilagajanju parlamenta in političnega sistema družbenim in gospodarskim spremembah v preteklih stoletjih »vztrajata« vse do sodobnega časa. Lordska zbornica je od 18. stoletja izgubljala moč in je že nekaj časa le »elegantna govorilnica«, v kateri so dedni člani v manjšini, prevladujejo pa doživljenjski člani, ki jih na predlog predsednika vlade imenuje monarh. Zagovorniki njene ohranitve trdijo, da je kot institucija s svojimi mnenji in predlogi pomembna protiutež spodnji parlamentarni zbornici in prispeva k »notranji kontroli« in »ravnotežju« v britanskem političnem sistemu. Argumenti v prid ohranjanja monarhije so, kot pravi avtorica, »manj racionalni in bolj čustveni«, tako, da lahko spremembe političnega sistema zaradi brexita spodbudijo tudi k »spremembam monarhije, če že ne njeni popolni ukinitvi«.

Z vprašanjem o prihodnosti britanskega političnega sistema in vladavine so povezana tudi vprašanja o javni upravi in strankarski politiki. Za britansko javno upravo je, kot beremo v knjigi, značilen postopen razvoj od nepristranosti k politizaciji uradništva, od prevladujočega izbora državnih uradnikov po meriokratskih načelih do menedžerializma, uvoženega iz zasebnega sektorja, ki je prevladal v času vlade Margaret Thatcher v zgodnjih osemdesetih letih 20. stoletja. Z vse večjim pritiskom na politične stranke, se je povečevala težnja po kadrovanju državnih uradnikov, ki bodo učinkovito izpolnjevali naložene naloge v skladu z vladno politiko. Še več: za vlade laburistov in Tonyja Blaira so oblikovali novo »zvrst politično lojalnih strokovnjakov«. Najnovejše raziskave pa so pokazale, da Novi javni menedžment v Združenem kraljestvu ni »zagotovil prihranka stroškov in izboljšanje storitev« in v spremenjenih okoliščinah po finančni in ekonomski krizi ni več primeren.

Avtorica v poglavju, v katerem predstavlja razvoj strank, njihovih ideoloških konceptov in strankarskega sistema, poudarja, da je v Združenem kraljestvu v krizi tudi strankarska politika. Upadanje politične aktivnosti prebivalstva, ki traja že petdeset let, od osemdesetih let preteklega stoletja pa tudi upadanje članstva v političnih strankah, še povečujejo rastoče ekonomske neenakosti. Stranke se zato prilagajajo spremembah v javnem razpoloženju in množičnih medijih, medtem ko v javnih strankarskih nastopih pridobiva na pomenu versko obarvana govorica s sklicevanjem na krščanstvo. Hkrati je stranke dodatno polariziral in razdelil brexit.

Avtorica je zadnja poglavja knjige posvetila sektorski analizi področij, ki »veljajo za lakmusove papirje dejanskega delovanja demokracije«, tj. človekovim pravicam ter obravnavam spolne neenakosti in kulture. V tej zvezi je opozorila, da »človekove pravice v britanskem političnem sistemu zgodovinsko niso priznane tako, kot to velja za moderne mednarodne standarde«, saj imajo državljani le toliko pravic in svoboščin, kolikor jih ostane »po sprejetih zakonih po njihovi omejitvi«. V poglavju o človekovih pravicah, državnem nadzoru in izrednih razmerah je podrobneje orisala značilnosti britanske zakonodaje, državnega nadzora, policij-

skega delovanja in težnje po postopni krepitvi policijskih pooblastil od začetka devetdesetih let 20. stoletja, ki – kot je zapisala – »v temelju spreminjajo razmerje med državljanom in državo«. V sklepu knjige je tako med drugim ugotovila, da se v Združenem kraljestvu s politizacijo javne uprave, militarizacijo in centralizacijo policije, »zmanjševanjem zaščite posameznika pred državo« in podrejanjem »človekovih pravic 'višjim' smotrom, predvsem varnosti«, krepijo avtoritarne težnje.

»Čeprav je Združeno kraljestvo še vedno ustavna monarhija, so normativni srčki britanskega modela demokracije moderni individualizem, družbena pogodba, močna izvršna oblast in vladavina večine«, beremo v sklepu knjige. Britanski model demokracije ne temelji na »jasni delitvi oblasti in na vzajemnem nadzoru različnih vej oblasti«, hkrati pa »ne zagotavlja vladavine ljudstva, temveč vladavino izvoljenih predstavnikov v parlamentu, v katerem sedi izvršna oblast«. Po mnenju profesorice Fink Hafnerjeve je posebej problematično, da o vseh teh vprašanjih in prihodnjem razvoju britanske demokracije ni živahnejše kritične javne strankarske in medstrankarske razprave, problemi pa se v »procesu pluralizacije političnih elit«, s povečujočimi se nasprotji med raznimi deli kraljestva in s pritiski k decentralizaciji še zaostrejejo. Prihodnost britanske demokracije je v tej luči po brexitu precej negotova, saj na številna vprašanja, ki jih zastavljajo aktualne razmere, še ni odgovorov.

Knjiga Britanska demokracija, Suverenost parlamenta profesorice Danice Fink Hafner je nadvse aktualno in vznemirljivo delo, ki ne le kritično analizira in predstavlja britanski politični sistem, njegovo zgodovino in njegovo sodobno stanje, temveč odpira tudi številna vprašanja o naravi in značilnostih sodobnih demokratičnih parlamentarnih in političnih sistemov sploh. Zato bo zanimivo branje tako za politologe, sociologe in zgodovinarje ter njihove študente kakor tudi politike in širši krog bralcev. Delo temelji na obsežnem avtoričinem poznavanju britanske in tuje strokovne literature, britanskih in drugih tujih politoloških in socioloških raziskav in (britanskega) parlamentarnega in časopisnega gradiva.

Peter Vodopivec